

Samenvatting

Samenvatting

Van de meer dan 100 indicatoren die in dit verslag worden gepresenteerd, zijn er 12 als kernindicatoren geïdentificeerd. Deze kernindicatoren zijn bedoeld om een algemeen beeld te geven van de vorderingen die de EU heeft gemaakt bij het verwezenlijken van de in de EU-strategie voor duurzame ontwikkeling vastgestelde doelstellingen en streefcijfers. Een evaluatie van de voortgang sinds 2000 op basis van de kernindicatoren laat een nogal gemengd beeld zien, zoals in onderstaande tabel is weergegeven.

Tabel 0.1: evaluatie van de veranderingen in de kernindicatoren voor duurzame ontwikkeling (EU-27, vanaf 2000)
(¹)

Gebied waarop de kernindicator betrekking heeft	Kernindicator	Evaluatie van de verandering (EU-27)
Sociaaleconomische ontwikkeling	Reëel bbp per hoofd van de bevolking	
Duurzame consumptie en productie	Productiviteit van hulpbronnen	
Sociale inclusie	Mensen die risico lopen op armoede of sociale uitsluiting (*)	
Demografische veranderingen	Arbeidsparticipatie van oudere werknemers (²)	
Volksgezondheid	Levensverwachting bij de geboorte (**)	
Klimaatverandering en energie	Broeikasgasemissies	
	Aandeel van hernieuwbare energie in bruto-eindverbruik van energie (**)	
	Primair energieverbruik	
Duurzaam vervoer	Energieverbruik van de vervoerssector in verhouding tot het bbp	
Natuurlijke hulpbronnen	Index alledaagse vogelsoorten	
	Visvangsten van visbestanden buiten biologisch veilige grenzen	
Mondiaal partnerschap	Officiële ontwikkelingshulp (**)	
Goed bestuur	[geen kernindicator]	:

(*) uit 2008 (**) uit 2004

In aanvulling op de analyse van de kernindicatoren voor duurzame ontwikkeling bieden de volgende pagina's een gedetailleerdere beoordeling van belangrijke ontwikkelingen die sinds het jaar 2000 plaatsvinden.

(1) Een verklaring van de evaluatiemethode en de betekenis van de weersymbolen is te vinden in het inleidende hoofdstuk van het volledige verslag.
(2) Vanwege een verandering in de methodologie kan de evaluatie van de indicator niet met voorgaande edities van het voortgangsverslag worden vergeleken.

Is de EU op weg naar duurzame ontwikkeling?

Belangrijke tendenzen op het gebied van sociaaleconomische ontwikkeling

Reëel bbp per hoofd van de bevolking: tekenen van voorzichtig herstel?

- Tussen 2000 en 2008 groeide het **reële bbp per hoofd van de bevolking** in de EU met gemiddeld 1,8 % per jaar. In de periode van 1995 tot 2007, nog voor het begin van de economische crisis, groeide het bbp per hoofd van de bevolking in de EU voortdurend met een jaargemiddelde van 2,4 %.
- De financiële en economische crisis raakte de reële economie in 2008, waarbij het bbp per hoofd van de bevolking in 2009 met 4,8 % afnam (vergeleken met 2008). Door de snelle uitvoering van fiscale stimuleringsmaatregelen en andere beleidsacties op nationaal en EU-niveau konden de ergste effecten van de crisis worden beheerst en stabiliseerde het bbp per hoofd van de bevolking in 2010 en 2011.
- In 2012, tegen de achtergrond van een zwak herstel, daalde het bbp per hoofd van de bevolking opnieuw met 0,6 % vergeleken met 2011.

De recessie blijft het investeringsklimaat in de EU negatief beïnvloeden

- Tussen 2003 en 2007 namen de **investeringen** (uitgedrukt als aandeel van het bbp) gematigd toe in navolging van de economische cyclus. Toen het vertrouwen van huishoudens en bedrijven tijdens de onrust op de financiële markten en de economische crisis sterk daalde, begonnen de investeringen snel af te nemen. De sterke daling in investeringen naar een tienjarig dieptepunt van ongeveer 19% tussen 2009 en 2011 kwam voornamelijk door besparingen in bedrijfssectoren.
- Tussen 2000 en 2012 volgde de **spaarquote van huishoudens** in de EU de economische cyclus. Terwijl het spaargeld van huishoudens tijdens de economische opleving tussen 2003 en 2007 afnam, werd deze ontwikkeling gekeerd door de economische onrust en toegenomen onzekerheid in de markt na de crisis. Ondanks tekenen van zwak economisch herstel, begon de spaarquote van huishoudens na 2009 weer te dalen.

Is de economie van de EU concurrerder en innovatiever geworden?

- De gestage toename van **arbeidsproductiviteit** tussen 2000 en 2007 kwam tot stilstand door de vertraging van economische activiteit in 2008 en 2009. Hoewel de productiviteit in 2010 weer toenam en in de volgende jaren bleef stijgen, is verbetering op de lange termijn afhankelijk van toekomstige aanpassingen op de arbeidsmarkt. Dit kunnen veranderingen in verkeer van werknemers tussen lidstaten, sectoren en regio's zijn, of de reactie van lonen op verschillende omstandigheden op de arbeidsmarkt.
- In de periode 2000-2007 bleven de totale **uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling** uitgedrukt als een aandeel van het bbp relatief stabiel op 1,85 %. De indicator reageerde niet op de effecten van de economische crisis op korte termijn. In 2008 en 2009 werd zelfs een beperkte stijging geregistreerd; in de daaropvolgende twee jaar bleef de indicator stabiel op 2 %. Dit kwam voornamelijk door inspanningen van overheden om economische groei te ondersteunen met meer uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling.
- **Energie-intensiteit** in de EU daalde tussen 2003 en 2009 gestaag, gevolgd door een herstel in 2010 en een versnelde daling in 2011. Deze positieve ontwikkeling vond plaats tegen de achtergrond van een absolute ontkoppeling van bruto binnenlandse consumptie en de economische groei.

Beperkt herstel van de arbeidsmarkt

- De arbeidsparticipatie in de EU steeg van 66,6 % in 2000 naar 70,3 % in 2008. Aan de stijging kwam in 2009 een eind toen door de economische recessie de stagnatie van de arbeidsmarkt langer aanhield. Tot 2012 bleef de arbeidsparticipatie rond de 68,5 % steken. Dit verstoorde de inspanning van de EU om het streefcijfer van Europa 2020 van 75 % te halen.
- Tussen 2000 en 2007 namen de **regionale verschillen in werkgelegenheid** in de EU met 2,1 procentpunt af. De economische crisis deed de vooruitgang teniet, waardoor regionale verschillen in werkgelegenheid geleidelijk terugliepen naar het niveau van 2000 (13,3 % in 2012). Het goede nieuws is dat de genderkloof in de regionale werkgelegenheid tot een tienjarig dieptepunt van 5,6 procentpunt was gedaald.
- Over het algemeen nam de **totale werkloosheid** in de EU tussen 2001 en 2004 toe. In de daaropvolgende vier jaar (2005 tot 2008) nam het werkloosheidscijfer voortdurend af, om in 2008 een dieptepunt te bereiken. Deze verbeteringen werden gevolgd door een sterke toename, en in 2012 bereikte het werkloosheidscijfer in de EU een recordhoogte van 10,5 %.

Belangrijke tendenzen op het gebied van duurzame consumptie en productie

Absolute ontkoppeling van materiaalgebruik en economische groei?

- In 2011 was de EU in staat voor elke gebruikte kilogram materiaal een economische waarde van EUR 1,60 te genereren. Dit is een aanzienlijke verbetering van de **productiviteit van hulpbronnen** ten opzichte van 2000, toen slechts EUR 1,34 per kg van dezelfde hoeveelheid hulpbronnen werd gecreëerd.
- Deze efficiëntieverbetering ontstond doordat het bbp sneller groeide dan het **binnenlands materiaalgebruik**, met name voordat de economische crisis toesloeg. Sinds 2007 is het gebruik van materialen in de EU sterk gedaald, waardoor het binnenlands materiaalgebruik onder het niveau van zeven of zelfs tien jaar geleden kwam. Economisch herstel duidt echter op ombuiging van de trend in 2011.
- Deze uiteenlopende trends — een groeiend bbp terwijl het binnenlands materiaalgebruik daalt — impliceren een ont koppeling van economische groei en het gebruik van hulpbronnen in de EU tussen 2000 en 2011. Het is echter onduidelijk of dit een feitelijke ommekeer in het patroon van het gebruik van hulpbronnen is, of dat het slechts het effect van de economische crisis op hulpbronintensieve sectoren weerspiegelt.

Verbetering van afvalverwerking en verontreinigende emissies

- **Afvalverwerkingspraktijken** zijn sinds 2000 in de EU aanzienlijk verbeterd. Storting, de minst milieuvriendelijke methode voor afvalverwerking, is geleidelijk vervangen door verbranding en, in grotere mate, door recycling en compostering. In 2011 werd ongeveer 40 % van het gemeentelijk afval gerecycled of gecomposteerd.
- Binnen de EU bestaan er grote verschillen in afvalverwerking. In 2011 was het storten van afval de belangrijkste wijze van het afvoeren van afval in Bulgarije, Kroatië en Roemenië (meer dan 90 %), terwijl het aandeel hiervan in Duitsland, Nederland en Zweden onder de 1 % was.
- Vergelijkbare verbeteringen hebben plaatsgevonden op het gebied van **atmosferische emissies** van verzurende stoffen en ozonprecursoren. Door een gestage afname sinds 1990 heeft de EU-27 zijn emissiedoelstellingen voor zwaveloxiden (SOX) en vluchtige organische stoffen met uitzondering van methaan (NMVOC) in 2011 gehaald. Twaalf lidstaten meldden echter emissies boven hun nationale maxima voor ten minste één van de vier verontreinigende stoffen.

Geen duidelijke ontwikkeling naar duurzamere consumptiepatronen

- **Het elektriciteitsverbruik van huishoudens** is sinds 1990 bijna voortdurend gestegen. Deze ontwikkeling werd voornamelijk bepaald door een toename van het aantal huishoudens en veranderingen in hun consumptiepatroon, wat verbeteringen in de efficiëntie van elektrische apparaten teniet deed. Dit fenomeen staat bekend als het 'reboundeffect'. In tegenstelling tot andere consumptie-indicatoren in dit verslag, bleek huishoudelijk elektriciteitsverbruik vrij ongevoelig voor de economische crisis en was 2011 het eerste jaar sinds 1990 met een sterke daling in elektriciteitsverbruik.
- Op dezelfde wijze is het **eindverbruik van energie** in de EU sinds 1990 aan het stijgen. Het omslagpunt kwam echter in 2005, toen het energieverbruik stabiliseerde en in de jaren daarna afnam. De krimp van de economie in de EU in 2009 en 2011 droegen bij aan de afname, waardoor het eindverbruik van energie in 2011 tot het niveau van voor 2000 daalde.
- Omdat het elektriciteitsverbruik van huishoudens en het eindverbruik van energie verschillende ontwikkelingen hebben laten zien, vooral sinds 2005, kan niet worden vastgesteld of consumptiepatronen in de EU duurzamer zijn geworden of niet.

Milieuvriendelijkere productiepatronen

- Productiepatronen zijn echter in de afgelopen jaren in de EU verbeterd. Het aantal organisaties dat in overeenstemming met het **milieubeheer- en milieuauditsysteem (EMAS)** een gecertificeerd milieubeheersysteem toepast, steeg sinds 2003. In 2013 was het gebruik van EMAS — uitgedrukt in het aantal EMAS-geregistreerde organisaties per miljoen inwoners — vooral hoog in Cyprus, Oostenrijk, Spanje, Italië, Duitsland en Denemarken.
- Op dezelfde wijze zijn landbouwpraktijken in de EU sinds 2005 steeds duurzamer geworden, bijvoorbeeld door de toename in het aandeel van de **biologische landbouw**. Deze belangrijke ontwikkeling wordt ook weerspiegeld in toenemende verkopen van biologische producten op de markt voor levensmiddelen in de EU.

Belangrijke tendenzen op het gebied van sociale inclusie

Het aantal mensen met risico op armoede of sociale uitsluiting is sinds 2008 gestegen

- Tussen 2008 en 2012 is het aantal **mensen met risico op armoede of sociale uitsluiting** met 8,7 miljoen gestegen, van 115,7 miljoen tot 124,4 miljoen. Dit aantal nam tussen 2005 en 2009 af. Na het begin van de economische crisis begon het aantal echter weer te stijgen.
- De 124,4 miljoen mensen met risico op armoede en sociale uitsluiting in de EU in 2012 vormen een aandeel van 25 % van de totale bevolking. Dit betekent dat een kwart van de bevolking van de EU ervaring heeft met minstens één vorm van armoede die valt onder de kernindicator van het gebied, namelijk ernstige materiële deprivatie en gebrek aan toegang tot banen. Het huidige niveau van armoede en sociale uitsluiting brengt de doelstelling voor armoedebestrijding van de Europa 2020-strategie in gevaar. Deze doelstelling is namelijk om voor 2020 minstens 20 miljoen mensen te behoeden voor het risico op armoede en sociale uitsluiting.

Monetaire armoede neemt toe en leefomstandigheden verslechteren

- Het aantal mensen met **risico op armoede na sociale overdrachten** nam toe van 80,7 miljoen in 2008 tot 85,3 miljoen in 2012. In tegenstelling tot de kernindicator is dit aantal sinds 2005 bijna voortdurend gestegen, zelfs voorafgaand aan de economische crisis, met een versnelling na 2009. Monetaire armoede is de meest voorkomende vorm van armoede in de EU, en betreft 17,1 % van de totale bevolking van de EU in 2012.
- Het aantal mensen dat te maken had met **ernstige materiële deprivatie** steeg aanzienlijk van 2008 tot 2012, van 41,4 miljoen tot 51,0 miljoen. Deze ontwikkeling was echter niet gelijkmatig, met 2009 als een significant keerpunt. Terwijl het aantal mensen met ernstige materiële deprivatie aanzienlijk daalde met bijna 12 miljoen tussen 2005 en 2009, is het aantal sindsdien weer gegroeid met 11,2 miljoen, wat ertoe leidde dat in 2012 10,2 % van de bevolking van de EU hiermee te maken had.
- Tussen 2005 en 2012 veranderde de **inkomensongelijkheid** nauwelijks. In 2012 verdiende de rijkste 20 % van de bevolking in de EU meer dan 38 % van het nationale equivalente inkomen en dus ongeveer vijf keer meer dan de armste 20 %, die slechts goed is voor een aandeel van iets minder dan 8 %.

Geen duidelijke ontwikkeling naar een duurzamere arbeidsmarkt

- Het aantal mensen dat in huishoudens leeft met een zeer **lage arbeidsintensiteit** nam tussen 2008 en 2012 toe van 34,3 miljoen tot 36,9 miljoen. In overeenstemming met andere armoedegerelateerde indicatoren daalde dit aantal tussen 2006 en 2009, maar nam parallel aan stijgende werkloosheidscijfers weer toe, totdat het aantal tussen 2011 en 2012 met 4,1 % daalde. Een gebrek aan economische activiteit doet het risico op armoede aanzienlijk toenemen. In 2012 leefde 9,8 % van de bevolking van de EU in de leeftijd van 0 tot 59 jaar in huishoudens met een zeer lage arbeidsintensiteit.
- Het **cijfer voor langdurige werkloosheid** van de EU vertoonde tussen 2004 en 2008 een dalende trend. Sinds 2008 is het cijfer echter weer gestegen, en bereikte dit een historisch hoogtepunt van 4,6 % in 2012.
- Tussen 2006 en 2011 nam de **genderkloof op het gebied van beloning** aanzienlijk af. Ondanks deze gunstige trend, was het bruto-uurloon van vrouwen in 2011 nog steeds 16,2 % lager dan dat van mannen.

Verbeteringen in onderwijs

- Het aandeel **voortijdige onderwijs- en opleidingsverlaters** is sinds 2003 gestaag gedaald en bereikte 12,8 % in 2012. Indien de huidige trend doorzet, lijkt de doelstelling om het cijfer van voortijdige schoolverlaters te verminderen tot minder dan 10 % binnen handbereik.
- Het aandeel van de bevolking van 30 tot 34 jaar met **tertiair opleidingsniveau** neemt sinds 2000 voortdurend toe. Deze trend wijst erop dat de Europa 2020-doelstelling voor verhoging van dit aandeel tot minstens 40 % in 2020 wordt gehaald.
- Het aandeel van **volwassenen met een laag opleidingsniveau** is sinds 2000 aanzienlijk gedaald. Deze trend is zichtbaar in alle leeftijdsgroepen.
- Deelname aan **een leven lang leren** nam tussen 2003 en 2012 toe. Het grootste deel van deze toename vond echter plaats tussen 2003 en 2005 en deelname aan een leven lang leren is sindsdien niet verder verbeterd. In de noordelijke landen wordt de hoogste mate van onderwijsparticipatie behaald, terwijl Bulgarije, Griekenland en Roemenië weinig of geen vooruitgang bij het verbeteren van hun lage niveau van deelname hebben geboekt.

Belangrijke tendenzen op het gebied van demografische veranderingen

Geen effect van de economische crisis op arbeidsparticipatie van oudere werknemers

- 48,9 % van **oudere werknemers** nam in 2012 deel aan het arbeidsproces. De **arbeidsparticipatie** is sinds 2000 voortdurend licht toegenomen. De toename van arbeidsparticipatie van oudere werknemers is een stabiele trend, die bestand lijkt tegen de economische crisis. Desalniettemin is de doelstelling van 50 % in 2010, vastgesteld in de Lisbonstrategie (de voorganger van Europa 2020), nog niet behaald.
- Een verkleining van de kloof in arbeidsparticipatie van oudere werknemers tussen mannen en vrouwen is zichtbaar in de periode van 2000 tot 2012. Terwijl de arbeidsparticipatie voor vrouwen lager bleef dan die voor mannen, was de toename duidelijk hoger voor vrouwen, met 14,4 procentpunt sinds 2000, vergeleken met 9,3 procentpunt voor mannen.

Trends voor bevolkingsopbouw bevestigen demografische uitdagingen

- **De levensverwachting voor 65-jarigen** in de EU was in 2011 21,3 jaar voor vrouwen en 17,2 jaar voor mannen. Sinds 2002 is het verwachte aantal levensjaren voor beide geslachten voortdurend toegenomen en is de kloof tussen mannen en vrouwen kleiner geworden. Aangezien de mate van toename per jaar in 2011 onder de 1 % voor vrouwen was, is het onduidelijk of dit cijfer in de toekomst nog toe zal nemen.
- In 2011 was het **vruchtbaarheidscijfer** 1,57 kinderen per vrouw. Dit geeft een toename van 8 % sinds 2002 aan. Desalniettemin nam het gemiddelde aantal geboren kinderen na een stabilisatieperiode met 1,6 kinderen in 2011 licht af.
- Naast de recente afname in het vruchtbaarheidscijfer nam de nettomigratie in de EU in 2011 af. Deze twee neergaande trends zouden tot een versnelling van demografische veranderingen kunnen leiden, met een toenemend aantal oudere mensen in Europese landen.
- Het **aandeel van ouderen in de bevolking in de werkende leeftijd** in de EU is gestaag toegenomen tot 25,8 % in 2012. Recente projecties wijzen op een voortdurende toename in de toekomst tot 2050, gevolgd door een stabilisatie op een niveau van ongeveer 55 %.

Geen grote verbeteringen in het inkomen van gepensioneerden

- In 2012 was het gemiddelde **inkomensniveau van gepensioneerden** 56 % van de inkomens van de werkende bevolking tussen de 50 en 60 jaar. Na min of meer stabiel te zijn gebleven op ongeveer 50 %, heeft de inkomensvervangingsratio sinds 2010 een matig stijgende trend ondergaan.
- In alle lidstaten lag de verhouding van het inkomensniveau van pensioenen van oudere mensen ten opzichte van het inkomensniveau van inkomens van mensen van 50 tot en met 59 tussen de 39 % in Cyprus en de 79 % in Luxemburg. Tussen 2005 en 2012 nam het verschil tussen de lidstaten licht toe.

Nog geen herstel van de openbare financiën in de EU

- **De staatsschuld** in de EU is sinds het begin van de economische crisis in 2007 aanzienlijk toegenomen. Na in 2007 onder het referentieniveau van 60 % (Verdrag van Maastricht) te zijn gekomen, steeg de staatsschuld tijdens de volgende jaren aanzienlijk en bereikte deze 85,3 % van het bbp in 2012. In de hele EU verschilde het niveau van staatsschuld aanzienlijk, van 10,1 % van het bbp in Estland tot 156,9 % in Griekenland.
- Een gedeelte van de publieke uitgaven bestaat uit de kosten voor pensioenbetalingen door de staat. Vele lidstaten hervormden hun pensioensysteem om de **duur van het beroepsleven** te verlengen. Tussen 2000 en 2011 nam de gemiddelde duur van het beroepsleven in de EU met 1,8 jaar toe. In 2011 werkten mannen gemiddeld 37,4 jaar en vrouwen 31,9 jaar tijdens hun leven.

Belangrijke tendenzen op het gebied van volksgezondheid

Verbeteringen in levensverwachting leiden niet tot een langer leven in goede gezondheid

- Tussen 2004 en 2011 nam de **levensverwachting bij de geboorte** voor zowel vrouwen als mannen gematigd toe met een jaarlijkse groei van 0,4 % (mannen) en 0,3 % (vrouwen). Daarentegen nam het aantal **gezonde levensjaren bij de geboorte** niet toe voor vrouwen en slechts licht voor mannen.
- Een hogere groei in levensverwachting en lagere groei in gezonde levensjaren wijzen erop dat mensen gemiddeld hun jaren niet in goede gezondheid maar met een vorm van invaliditeit of ziekte doorbrengen.

Verbeteringen van indicatoren op het gebied van gezondheid vertragen sinds het begin van de economische crisis en ongelijkheden op het gebied van de gezondheid blijven bestaan

- Tussen 2000 en 2009 nam de **het sterftcijfer ten gevolge van chronische ziekten af** van 142 tot 116 per 100 000 personen jonger dan 65 in de EU. Voor mannen, die op het moment meer kans hebben om aan een chronische ziekte te overlijden, was er een grotere afname (2,4 %) dan vrouwen (1,9 %), wat wijst op een convergentie tussen mannen en vrouwen. Ondanks de verbeteringen in het sterftcijfer ten gevolge van chronische ziekten, bleef de verhouding van sterfte ten gevolge van chronische ziekten op totale sterfte constant. Dit wijst erop dat de afname in het sterfte-

cijfer ten gevolge van chronische ziekten voornamelijk door de algemene afname in het sterftecijfer kan worden verklaard.

- Het **aandeel zelfmoorden** liet tussen 2000 en 2010 een algemene gemiddelde afname van 1,4 % zien. Deze ontwikkeling is echter niet onafgebroken geweest. Tussen 2000 en 2007 was de jaarlijkse afname veel hoger, op een niveau van 2,5 %. Het aantal zelfmoorden nam echter aanzienlijk toe tijdens 2008 (met 2 %) en 2009 (met nog eens 3 %), maar daalde weer in 2010. Het grootste deel van de toename in het sterftecijfer ten gevolge van zelfmoord sinds 2007 komt voor rekening van mannen, wat mogelijk het effect van de economische crisis op werkloosheid weergeeft.
- Economische restricties beperken de **toegang tot gezondheidszorg**. Na tussen 2005 en 2009 te zijn afgenomen, begon het aandeel van de bevolking dat zich geen medische zorg kon veroorloven in 2009 weer te groeien en bereikte dit 2,3 % in 2011. Het samenvallen van deze trend met de economische crisis en aanhoudende verschillen in inkomsten wat betreft toegang tot gezondheidszorg geeft aan dat economische restricties de toegang tot medische zorg beperkten.

Geen of onvoldoende verbeteringen in gezondheidsdeterminanten zoals productie van toxische chemische stoffen en blootstelling aan luchtvervuiling

- De **productie van toxische chemische stoffen** in de EU nam tussen 2002 en 2007 licht toe, maar nam in 2008 en 2009 aanzienlijk af vanwege de economische crisis. Twee jaar later (in 2011), na het herstel van de Europese markt, kwam de productie weer terug op het oude hoge niveau. De tijdelijke terugval kan daarom worden verklaard door de stagnerende economie, die heeft geleid tot een lagere industriële productie tijdens de economische crisis.
- Tussen 2000 en 2011 nam de stedelijke **blootstelling aan luchtvervuiling door kleine deeltjes** af met 1 microgram per kubieke meter en bereikte een niveau van 27 microgram per kubieke meter in 2011. Gegeven de aanzienlijke jaarlijkse variaties is het echter moeilijk om een duidelijke trend te herkennen. De doelstelling om emissies in 2010 tot 20 microgram terug te brengen, kon niet worden gehaald. In 2010 bestond de emissie van kleine deeltjes uit 26 microgram per kubieke meter, wat 6 microgram boven de doelstelling was.
- Algemene stedelijke **blootstelling aan luchtvervuiling door ozon** steeg met een jaarlijks gemiddelde van 1,7 % tussen 2000 en 2011. Deze ontwikkeling was echter onstabiel door de invloed van het weer op de concentratie van ozon en grote verschillen tussen landen.

Belangrijke tendenzen op het gebied van klimaatverandering en energie

Vermindering van de uitstoot van broeikasgassen, maar stijging van de gemiddelde temperatuur op aarde

- **Broeikasgasemissies** in de EU zijn sinds 1990 aanzienlijk gedaald. De sterkste afname vond plaats in de vroege jaren 1990 en tussen 2007 en 2011. Het streefcijfer van Europa 2020 voor het verminderen van broeikasgasemissies met 20 % in 2020 vergeleken met het niveau van 1990 ligt duidelijk binnen bereik.
- De grootste reducties werden behaald in de verwerkende industrie, en de bouw- en de energiesector. De afval- en landbouwsector hebben hun emissies ook gereduceerd, maar deze maken een kleiner aandeel van het totaal uit. De enige sector met toenemende emissies is de vervoerssector. Emissies van internationaal lucht- en maritiem vervoer zijn bijzonder hard gestegen. Emissies van binnenlands vervoer blijven ook boven het niveau van 1990, maar vertonen sinds 2007 een neergaande trend.
- Reductie in broeikasgasemissies in de EU worden meer dan gecompenseerd door snel stijgende mondiale emissies. De concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer is aan het stijgen. Hoewel er een vertraging tussen emissies en een stijging van de temperatuur is, laat de gemeten **gemiddelde temperatuur op aarde** een duidelijk opgaande trend zien. Opwarming is in de afgelopen veertig jaar voortdurend versneld.

Geen duidelijke ontwikkeling naar een lagere vraag naar energie

- Na tussen 1990 en 2006 min of meer voortdurend gestegen te zijn, daalde het primaire energieverbruik in de EU in 2011 naar het niveau van 1990. De neergaande trend was echter niet gelijkmatig. Het blijft nog de vraag of de daling kan worden volgehouden wanneer de economie van de EU weer sneller begint te groeien.
- De EU voerde in 2011 meer dan de helft van haar energie in. Sinds de vroege jaren 1990 is het aandeel van de totale energiebehoefte die wordt voorzien door invoer uit landen buiten de EU, bijna elk jaar gestegen. Vanaf 2006 is dit iets hoger dan 50 % gebleven.

Snelle uitbreiding van hernieuwbare energiebronnen, vooral in de elektriciteitssector

- Energie die is opgewekt uit biomassa, wind, zon of aardwarmte helpt om in een voortdurend groeiend aandeel van eindverbruik van energie in de EU te voorzien. Alle lidstaten hebben hun **aandeel van hernieuwbare energiebronnen** tussen 2005 en 2011 verhoogd. Terwijl de bijdrage van biomassa veruit het grootste is, zijn wind- en zonne-energie het snelst gegroeid.
- De penetratie van hernieuwbare energiebronnen is het hoogste in de elektriciteitssector, waar hernieuwbare energiebronnen in 2011 een vijfde van de bruto-energieopwekking voor hun rekening namen.

- Daarentegen is het aandeel van hernieuwbare energiebronnen dat in het vervoer wordt gebruikt in 2011 ten opzichte van het vorige jaar gedaald. Dit komt echter door statistische aanpassingen die biobrandstoffen uitsluiten die niet als duurzaam zijn gecertificeerd. Toch tonen de gegevens van 2010 aan dat de EU een tussendoelstelling voor het verhogen van het gebruik van hernieuwbare energiebronnen in de vervoerssector niet heeft gehaald.

Belangrijke tendenzen op het gebied van duurzaam vervoer

Geen absolute ont koppeling van energieverbruik van het vervoer en economische groei

- **Het energieverbruik van het vervoer per eenheid van het bbp** is sinds 2000 gedaald met 8,3 %. Deze trend is iets sterker sinds het uitbreken van de economische crisis, doordat de milieucomponent van deze indicator — energieverbruik van het vervoer — na 2007 vier jaar achter elkaar daalde. In het algemeen nam het energieverbruik in de vervoerssector tussen 2000 en 2011 met 6,7 % toe, terwijl de economie harder groeide, namelijk met 16,5 %.
- Deze samenvallende trends — groei in zowel het energieverbruik en (nog sterker) in het bbp — impliceren een relatieve ont koppeling van het energieverbruik van het vervoer en economische groei in de EU gedurende de periode van 2000 tot 2011. Absolute ont koppeling (d.w.z. een reductie van energieverbruik van het vervoer bij een groeiende economie) kon op jaarbasis worden waargenomen in zowel 2010 als 2011. Het is echter onzeker of dit een trend is die doorzet of slechts een gevolg is van de economische crisis.

Geen belangrijke veranderingen in vervoerswijzen en mobiliteit

- De vervoersprestaties van verschillende vervoerswijzen lopen niet ver uiteen. De **‘modal split’ van het passagiersvervoer** in 2011 bleef vrijwel gelijk aan het niveau van 2000. **Vrachtvervoer** vertoonde sinds 2009 lichte verschuivingen, waarbij het spoorwegvervoer het aan wegvervoer verloren aandeel weer terugwon. Daardoor nadert ook het modale aandeel van spoorwegvervoer het niveau van 2000. Deze kleine veranderingen kunnen echter ook het gevolg zijn van de gebruikte methodologie.
- Hoewel de ‘modal split’ op EU-niveau geen grote veranderingen aangeeft, verschilt het aandeel van elke vervoerswijze per lidstaat sterk. Terwijl wegvervoer in 2011 zowel het passagiersvervoer als het vrachtvervoer domineerde, had het spoorwegvervoer een aanzienlijk aandeel van meer dan 30 % van het vrachtvervoer in sommige lidstaten, zoals de Baltische staten.
- Er werd geen ont koppelingswerking gevonden voor vrachtvolumes ten aanzien van het bbp. De crisis had grote effecten op zowel het bbp als op vervoersvolumes, waarbij de laatste sterker werd beïnvloed. Sinds 2009 laten de cijfers een voorzichtig herstel zien. Of dit een ont koppeling weergeeft, kan nog niet worden gezegd.

Negatieve effecten van vervoer moeten nog worden verminderd

- Sinds 2000 heeft er nog geen algemene daling van **broeikasgasemissies door de vervoerssector** plaatsgevonden. Hoewel emissies sinds 2007 dalen als gevolg van de economische recessie, kon deze daling niet compenseren voor de eerder vermelde toename in emissies.
- Het aantal **verkeersdoden** is sinds 2000 blijven dalen. Het doel van slechts 27 000 slachtoffers ten gevolge van verkeersongevallen in 2010 werd gehaald. Daarom moeten verdere inspanningen worden geleverd om de 2020-doelstelling van minder dan 15 500 doden te halen.

Belangrijke tendenzen op het gebied van natuurlijke hulpbronnen

Verlies de EU haar natuurlijk kapitaal?

- Tussen 2000 en 2011 bleef de **index van alledaagse vogelsoorten** relatief stabiel, maar meer uitgesproken trends zijn zichtbaar in de populaties van alledaagse weide- en bosvogels. Terwijl de populaties van bosvogels in deze periode met 9,7 procentpunt zijn toegenomen, daalde de weidevogelindex met 5,6 procentpunt.
- Veranderingen in landbouwmethoden, intensivering en specialisering zijn grotendeels verantwoordelijk voor de afname van weidevogels in Noord- en West-Europa. De belangrijkste redenen hiervoor zijn de verstrekking van schadelijke subsidies, een gebrek aan prikkels om landbouwgrond met een hoge natuurwaarde te onderhouden (landbouwgebieden met een hoge soortendiversiteit en habitatdiversiteit en/of bedreigde soorten) en het toenemende gebruik van biomassa voor de productie van hernieuwbare energie.
- De totale **visvangsten uit bestanden die zich buiten biologisch veilige grenzen bevinden** namen van 2000 tot 2010 met 23,1 procentpunt af. Jaarlijkse waarden van 2002 tot 2010 schommelen echter rond een gemiddelde van 16,3 %, wat ruim boven de biologisch veilige grenzen is. Totale visbestanden blijven dus bedreigd door overbevissing in de noordoostelijke Atlantische Oceaan.

Een afnemende vissersvloot: goed voor het milieu en de kust economie

- De omvang van de **vissersvloot in de EU** (gemeten in motorvermogen) nam van 2007 tot 2012 elk jaar gemiddeld met 2,4 % af. Maar er zijn nog meer inspanningen en beleidshervormingen nodig voor een gezonde aanpassing van de vloot, die kan leiden tot een duurzamer beheer van de visbestanden en betere economische omstandigheden voor actieve vissers.

Wateronttrekking dicht bij duurzaam niveau

- De totale **wateronttrekking nam in de afgelopen tien jaar af** in de meeste Europese regio's, met uitzondering van het westen van Zuid-Europa, waar deze constant is gebleven. Landen zoals Litouwen, Roemenië en België hebben aanzienlijke vooruitgang geboekt naar duurzamer waterbeheer.

Verstedelijking en vervoer zorgen voor verder ruimtebeslag in de EU

- 4,6 % van het landoppervlak in de EU werd in 2012 in beslag genomen door kunstmatige gebieden. De toenemende vraag naar huisvesting en economische activiteiten in stedelijke gebieden en de toenemende uitbreiding van netwerkgebieden in gebieden langs de kust zijn grotendeels verantwoordelijk voor een voortdurende krimp van seminatuurgebieden en bouwland in de EU.

Belangrijke tendenzen op het gebied van mondiaal partnerschap

Officiële ontwikkelingshulp neemt af, de EU mist haar doelen

- Tussen 2004 en 2012 nam de totale officiële ontwikkelingshulp uitgedrukt als een aandeel van het bruto nationaal inkomen (bni) toe met 0,05 procentpunt en bereikte 0,39 % in 2012 ⁽³⁾.
- In de periode van 2010 tot 2012 daalde de totale officiële ontwikkelingshulp van de EU echter vanwege budgettaire beperkingen als gevolg van de economische en financiële crisis. Een vergelijkbare trend kan voor andere grote donoren worden waargenomen.
- De EU heeft haar collectieve interimdoelstelling van besteding van 0,56 % van haar bni aan officiële ontwikkelingshulp in 2010 al gemist. Indien de toename met dezelfde snelheid blijft doorgaan als tussen 2004 en 2012, haalt de EU haar langdurige collectieve doelstelling van het besteden van 0,7 % van haar bni aan officiële ontwikkelingshulp in 2015 niet.

Toename van het aandeel van de EU-financiering voor de ontwikkeling voor ontwikkelingslanden

- **Financiering voor ontwikkelingslanden** van de lidstaten van de EU-15, waaronder publieke en private stromen, nam tussen 2000 en 2011 met een gemiddelde van 4,6 % per jaar toe. Ondanks deze positieve algemene trend, kunnen schommelingen worden waargenomen, die onvoorspelbaarheid voor ontwikkelingslanden kunnen opleveren die afhankelijk zijn van externe financiële steun.
- Sinds 2000 is het **aandeel van officiële ontwikkelingshulp aan de minst ontwikkelde landen en andere landen met lage inkomens** toegenomen, waarbij 52,5 % van de officiële ontwikkelingshulp van de EU-15 in 2011 naar deze landen ging.
- **Buitenlandse directe investeringen** zijn een cruciale aanvulling van ontwikkelingswerk. Van 2000 tot 2011 namen buitenlandse directe investeringen van de EU-15 in de minst ontwikkelde landen en andere landen met lage inkomens gemiddeld met 3,4 % per jaar af, van 3,2 % van de totale buitenlandse directe investeringen in 2000 tot 2,2 % in 2011.

(3) Voorlopige gegevens voor 2012

Toename in EU-invoer uit ontwikkelingslanden

- **Invoer uit ontwikkelingslanden** in de EU nam tussen 2000 en 2012 met een jaarlijks gemiddelde van 7,8 % toe. Het aandeel van invoer uit ontwikkelingslanden in de totale EU-invoer nam toe van 35,2 % in 2001 tot 47,2 % in 2012.
- Invoer uit China was de grootste factor die deze trend bepaalde. Het aandeel hiervan in de totale EU-invoer uit ontwikkelingslanden nam toe van 24 % in 2000 tot 35 % in 2012. In absolute termen was de omvang van de invoer uit China in 2012 ruim drie keer groter dan de omvang in 2000.
- **Invoer uit de minst ontwikkelde landen** nam ook toe, maar gemiddeld was de groeisnelheid slechts ongeveer een derde van de groeisnelheid van invoer van alle ontwikkelende landen in de EU. In 2012 was de invoer uit de minst ontwikkelde landen nog minder dan 2 % van de totale EU-invoer.

De kloof tussen CO₂-emissies verkleind door toename in ontwikkelingslanden

- Hoewel de kloof in **CO₂-emissies per hoofd van de bevolking** tussen de EU en ontwikkelingslanden in de tien jaar tussen 2000 en 2011 verkleinde, blijven de emissies van de EU op 7,4 ton per hoofd van de bevolking. Dit is 2,6 keer hoger dan het gemiddelde van 2,9 ton per hoofd van de bevolking in ontwikkelingslanden.
- De kloof verkleinde voornamelijk door toenemende emissies van ontwikkelingslanden en door de financiële crisis die tot lagere CO₂-emissies per hoofd van de bevolking in de EU leidde.

Belangrijke tendenzen op het gebied van goed bestuur

Positieve ontwikkelingen in samenhang en doelmatigheid van beleid, maar minder vertrouwen van het publiek

- Minder dan de helft van de EU-burgers **heeft vertrouwen in de drie belangrijkste instellingen van de EU**. In 2012 was het Europees Parlement de instelling waarin burgers het meeste vertrouwen hadden (44 % van de burgers zegt dat ze er vertrouwen in hebben), gevolgd door de Europese Commissie (40 %) en de Raad van de EU (36 %). Het vertrouwen van burgers in politieke instellingen op alle politieke niveaus is in het algemeen laag, vooral met betrekking tot politieke partijen en instellingen op het nationale niveau (slechts 15 % heeft bijvoorbeeld vertrouwen in politieke partijen en 27 % heeft vertrouwen in nationale overheden).
- Tussen 2007 en 2012 nam het aantal **inbreukzaken gerelateerd aan de interne markt** met 38 % af. Het grootste deel van deze afname vond plaats vanaf 2010. Belastingheffing en milieuvraagstukken zijn de twee grootste groepen van inbreukzaken door de publieke sector gerelateerd aan de interne markt, en nemen 44 % van alle lopende inbreukzaken in november 2012 voor hun rekening.
- Na sinds 2000 aanzienlijk te zijn gedaald, bereikte de **omzettingsachterstand van interne marktlijn van de EU** een nieuw laagterecord van 0,6 % in november 2012. Onder de aandacht gebracht door het scorebord van de interne markt, kwam de omzettingsachterstand 0,4 procentpunt onder de doelstelling van 1 % voor de omzetting van regelgeving van de interne markt.

Online-interactie van burgers met overheden stijgt, maar minder deelname aan verkiezingen

- **De online-interactie van burgers met overheidsinstanties** in de EU steeg tussen 2008 en 2012 met 8 procentpunt. Na een lichte daling in 2001, zijn interacties met overheidsinstanties via internet weer toegenomen, om in 2012 44 % te bereiken. Deze trend is gedeeltelijk een gevolg van een algemene toename van het gebruik van internet in de hele EU.
- **De opkomst** bij nationale parlementaire verkiezingen in de EU tussen 2000 en 2012 is met 1,5 procentpunt gedaald. In de deelname aan parlementaire verkiezingen van de EU is ook een dalende trend zichtbaar.

Geen verschuiving behaald in belastingheffing van belasting op arbeid naar energie- en milieubelasting

- De verhouding van **belasting op arbeid en milieubelasting** in de EU nam van 2000 tot 2011 met 10,1 % toe. In deze periode nam het aandeel van milieubelasting op totale inkomsten uit belastingen en sociale bijdragen af ten aanzien van belastingen op arbeid. Deze trend is tegengesteld aan de doelen van de strategie van de EU voor duurzame ontwikkeling en de Europa 2020-strategie, die beide oproepen tot een verschuiving van belasting op arbeid naar energie- en milieubelasting ('vergroening' van het belastingstelsel).
- Op dezelfde wijze is de **impliciete belasting op energie** in de EU ook gedaald. Deze daling was echter minder sterk, met slechts 1,6 % van 2000 tot 2011. De daling in de impliciete belasting op energie wijst op een afname in de effectieve belastingdruk op energie ten opzichte van de mogelijke heffingsgrondslag.

Effecten van de wereldwijde economische en financiële crisis op de belangrijkste ontwikkelingen

De in dit verslag gepresenteerde indicatoren laten een nogal gemengd beeld zien. Bovendien is het door de verstoring veroorzaakt door de economische crisis lastig om uitgebreide conclusies te trekken of de EU zich op het pad naar duurzame ontwikkeling bevindt.

Als gevolg van de wereldwijde economische en financiële crisis die eind 2007 begon, ging de EU in 2008 in recessie. Eind 2013, terwijl de laatste hand aan dit verslag werd gelegd, vertoonde de EU-economie nog steeds slechts een langzame groei. Het effect van deze crisis was ernstig en reikte veel verder dan de economie, met invloed op vele van de ontwikkelingen op sociaal en milieugebied die in deze publicatie worden geanalyseerd. Dit deel geeft een kort overzicht van de getroffen sectoren in de periode vanaf 2007 en waar mogelijk tot 2012. Hoewel het op dit moment niet duidelijk is, kunnen sommige gevolgen, zoals lagere investeringsniveaus, op lange termijn een blijvende negatieve invloed hebben die pas in latere verslagen zichtbaar zal worden.

De liquiditeitsproblemen in de bankensector, die in 2007 begonnen, leidden tot schaarse kredieten en dalende aandelenprijzen. Dit veroorzaakte een lagere consumentenvraag, een toename in de besparingen van huishoudens, een vermindering in de investeringen van bedrijven en huishoudens, een daling in internationale handel (weergegeven in de indicator 'invoer uit ontwikkelingslanden') en een afname van het reëel bbp per hoofd van de bevolking. De staatsschuld steeg drastisch.

De werkgelegenheid daalde, vooral onder jongeren, en mannen werden harder getroffen dan vrouwen (arbeidsparticipatie van vrouwen). De tendens van de toenemende arbeidsparticipatie van oudere werknemers vertraagde. Omwille van de aanhouding van arbeidskrachten en veranderingen in werkuren daalde de arbeidsproductiviteit.

De uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling stegen daarentegen, daar enkele landen hun budget verhoogden in een poging het economisch herstel en de groei op lange termijn te ondersteunen. Ten gevolge van de afnemende vraag daalde ook de industriële productie. Dit is duidelijk zichtbaar in het voorbeeld van de productie van toxische chemische stoffen.

De stijging van werkloosheid en langdurige werkloosheid heeft een maatschappelijke weerslag gehad. Hoewel het algemene risico op armoede verminderde, nam het wel toe voor de leeftijdscategorie tussen 25 en 49 jaar en ook licht voor de leeftijdscategorie tussen 18 en 24 jaar.

De intensiteit van armoede steeg ook, net als zelfmoorden, vooral onder mannen alsmede mensen van middelbare leeftijd. Het ruwe percentage van nettomigratie daalde ook, waarschijnlijk als gevolg van het moeilijk kunnen vinden van werk in de EU. Wat betreft het bestrijden van mondiale armoede daalde de financiering voor ontwikkelingslanden, vooral vanwege de verminderde geldstromen van privédonoren en niet zozeer vanwege de verminderde geldstromen van officiële bronnen of ngo's.

De energievraag (het eindenergieverbruik) daalde parallel met het bbp. Deze lagere consumptie leidde tot een stabilisatie van de energieafhankelijkheid van de EU, waardoor de langetermijntrend naar toegenomen afhankelijkheid werd doorbroken.

De broeikasgasemissies en vervuilende atmosferische emissies die al aan het dalen waren, deden dit nu in een nog sneller tempo.

Vrachtvervoer daalde sneller dan het bbp (weergegeven in de indicator 'volume van vrachtvervoer in verhouding tot het bbp'). Toch daalde, waarschijnlijk omwille van een langzamere afname van het passagiersvervoer, het energieverbruik door de vervoerssector minder dan het bbp (energieverbruik van de vervoerssector in verhouding tot het bbp). De broeikasgasemissies van de vervoerssector daalden en de uitstoot van stikstofdioxide (NOX) door de vervoerssector en de uitstoot van deeltjes door de vervoerssector verminderden sneller dan in de voorgaande jaren. Het aantal mensen dat is omgekomen bij verkeersongevallen daalde ook, waarschijnlijk als gevolg van de lagere verkeersvolumes.

De reactie van het publiek op de crisis en hoe deze werd aangepakt, wordt weerspiegeld in de afname van het vertrouwen van de burgers in de instellingen van de EU en in de opkomst bij nationale verkiezingen.

In het algemeen maken de hiervoor beschreven omstandigheden het moeilijk in te schatten of er in de afgelopen paar jaar reële vooruitgang op het gebied van duurzame ontwikkeling in de EU is geboekt. Gegeven het feit dat bijna de helft van de kernindicatoren van de EU voor duurzame ontwikkeling in een gematigd negatieve of duidelijk negatieve richting beweegt, lijkt het erop dat er meer inspanningen nodig zijn om de Europese Unie op het pad naar duurzame ontwikkeling te zetten.